

Goran Vojnović

Je avtor treh romanov (*Čefurji raus!*, *Jugoslavija, moja dežela* in *Figa*) in zbirke kolumn *Ko Jimmy Choo sreča Fidela Castra*. Za kranjsko Prešernovo gledališče – premiera bo danes – je napisal dramo *Rajzefiber*, ki spaja duh časa liberalnega sveta, se pretvarja, da teži k solidarnosti in človekoljubju, hkrati pa nas odmika od tega. V različnih življenjskih zgodbah se razkrivajo odnosi v družini in med prijatelji.

Živeti s posledicami svojih odločitev je težko

Tekst

Patricija Maličev

Foto

Jože Suhadolnik

Ljubezen je včasih samo izgovor za nezrelost in neodločnost, dobrotelost pa drugo ime za sebičnost in izgovor, zakaj se ne moremo soočiti z lastnimi težavami. Kaj se zgodi, ko se naš teoretični ali celo praktični aktivizem postavi pod vprašaj? Kaj bo, če se sami znajdemo v položaju, ko moramo sprejeti odločitve in ko nekaj, kar nam je tuje, postane naša sedanjost in stvarnost?

Romana *Čefurji raus!* in *Jugoslavija, moja dežela* sta doživela gledališki priredbi. Monokomedija *Čefurji raus!* v režiji Mareta Bulca in interpretaciji Aleksandra Rajakovića - Saleta je po premieri v gledališču Glej doživela več kot 300 ponovitev. Roman *Jugoslavija, moja dežela* je na oder Slovenskega narodnega gledališča Drama postavil režiser Ivica Buljan. Vojnovičevo izvorno dramsko besedilo *Tak si* je v Sititeatru režiral Aleksandar Popovski.

Režiral je štiri kratke (*Fužine zakon*, *Sezona 90/91*, *Moj sin, seksualni manijak*, *Kitajci prihajajo*) in dva celovečerna filma (*Piran Pirano* in *Čefurji raus!*). Z Markom Šantičem je napisal scenarij za Šantičev kratki film *Sretan put Nedime*. Napisal je tudi scenarij za kratki film *Luči mesta* v režiji Klemna Dvornika.

Leta 2009 je prejel nagrado *kresnik*, ki jo podeljuje časopisna hiša *Delo*. Nagrado si je prislužil z romanom *Čefurji raus!* Leta 2013 je prejel kresnika še za drugi roman *Jugoslavija, moja dežela*, leta 2017 pa Župančičevo nagrado za *Figo*. Oktobra 2018 je prejel italijansko nagrado *latisana per il nord est* za delo *Jugoslavija, moja dežela* (v italijanskem prevodu *Jugoslavia, terra mia*).

“

Ste sredi montaže svojega najnovejšega fil-

ma Nekoč so bili ljudje. Naj se navežem na naslov: kako je danes ostati človek, težje kot nekoč?

Zgodba govori ravno o tem, kako težko je v današnjem svetu ostati človek. V bistvu se sprašuje, ali lahko ob vsem tem, kar se nam dogaja, ostanemo ljudje. To je neka premisa, zgodba sicer ni moja, gre za scenarij Tommasa Santija. Izvorno je bila postavljena v gledališču pred več kot desetimi leti. Jaz sem jo samo pomagal predstaviti na tromejo Slovenije, Avstrije, Italije.

Dve stvari, ki se mi paralelno dogajata, film *Nekoč so bili ljudje* in predstava *Rajzefiber*, govorita o tako imenovani migrantski tematiki. Te teme nisem iskal, ampak je ona poiskala mene. Seveda sem se odzval, ker se mi zdi pomembna in ker lahko tako raziskujem, kaj se med migrantsko krizo dogaja nam. Tako v eni kot drugi zgodbi zelo malo govorimo o tem, kaj se dogaja beguncem in migrantom. Ukvarjamo se s tem, kako se spreminjamo mi, ki smo okuženi z umetno ustvarjeno psihozo. Govorim o negotovem trenutku, v katerem že kar nekaj časa živimo. Zdi se mi, da smo vsi v nekem pričakovanju dogodka, tega pa ni in ni. Mogoče smo res postali nekakšna Goga in živimo v pričakovanju takšne ali drugačne apokalipse. Nekaj se bo zgodilo, samo še ne vemo, kaj, ali bo to finančna kriza, ali nas bodo islamizirali, ali nas bo zalilo dvigajoče se morje.

Morda pa se jezdec apokalipse ne prebudijo ...

Morda res, ampak mene zanima naslednje: Kako nas, če nas, spreminja odsotnost dogodka, ki ga že dolgo pričakujemo? Zdi se mi, da nas prav to čakanje spreminja na slabše, da postajamo bolj sebični, bolj nastrojeni proti drugačnosti, bolj prestrašeni, previdni, zadržani. Tudi bolj jezni, se mi zdi, ampak ne jezni v pozitivnem smislu, ko ima človek občutek, da se lahko jeza manifestira v upor, v zahtevah po spremembah na bolje. Ta naša jeza se izraža golj v drobnih, vsakodnevnih konfliktih, običajno na povsem intimni ravni.

Drama *Rajzefiber* je zanimiva tudi zato, ker se dogaja

na več ravneh; gre za agresijo večinske skupnosti nad manjšinsko, medetnično nasilje nas sooča z imigrantsko krizo, s katero se ne znamo prav spoprijeti, in tudi z begom možganov v tujino. Politična realnost ostaja za vas velik navdih.

Mislím, da nisem sposoben napisati zgodbe, ki bi bila iztrgana iz nje. Čeprav na moje zasebno življenje, vsaj zadnja leta, politika zelo malo in zelo posredno vpliva. A politika še vedno do potankosti oblikuje svet, v katerem živimo.

Ker v Sloveniji, tudi v najbolj intimnih sferah, slej ko prej trčiš ob realnost, ki je tako ali drugače povezana z ideološko preteklostjo?

Pri nas preteklost nikoli ni postala preteklost, igrala je in še vedno igra vlogo v vsaki naši sedanjosti; frustracije in bolečine ali politične manipulacije z njimi, vse to še naprej soustvarja naš tukaj in zdaj. Nikoli doslej v naši kratki zgodovini nismo bili sposobni živeti trenutka, ki bi bil sestavljen samo iz sedanjosti. Kot pisatelju mi je to zelo blizu, saj se pisatelji redno oziramo nazaj, se poigramo s spomini tako ali drugače. Pravzaprav je politična realnost v Sloveniji skrajno literarne narave, vedno gre za preplet preteklosti in sedanjosti in skoraj nikoli ne govori o prihodnosti. V slovenski politiki je res malo prihodnosti. Če pa že kdo pomotoma načne vprašanje prihodnosti, mi vsi skupaj hitro ugotovimo, da smo premajhni, da bi lahko na to prihodnost vplivali in je zato bolje, da se obrnemo nazaj.

Je način, kako uporabljate zaimsek mi, ko mislite na Slovence, enak tistemu mi, ki govori o pisateljih, čustveno razpoložensko enak?

Odraščal sem v svetu, kjer so bili na eni strani Slovenci, na drugi pa jaz in meni podobni. V nekem trenutku pa sem se odločil, da bom jaz tisti, ki bom definiral sebe in prostor oziroma jezik, ki mu pripadam.

Ker sem jaz edini, ki ima pravico definirati, kdo in kaj sem ta jaz, edini, ki lahko sebe postavim v takšno ali drugačno zgodbo, se uvrstim tja, kamor želim, med Slovence ali med pisatelje. In nihče mi nima pravice tega preprečevati.

A da se razumemo, z besedo Slovenci ne definiram nič drugega kot ljudi, ki skupaj živimo v Sloveniji, ki si delimo prostor, jezik in kulturo. Jasno je, da imamo do te kulture povsem različne odnose in da mnogi pripadamo tudi drugim kulturam in prostorom, a nihče ne more zanikati, da smo ljudje, ki živimo v Sloveniji, medsebojno povezani.

Vrniva se Rajzefibru, v katerem že kmalu na začetku naletimo na večni problem odhajanja, ostajanja in vračanja. Kaj je najtežje?

Če govoriva o beguncih in migrantih, se vedno pozablja na nekaj. Seveda je pot, ki jo ti ljudje prepotujejo, da pridejo iz Afrike ali Azije v Evropo, res trnova. Ampak v resnici ta pot ni najtežji del begunske izkušnje. To je eden od mitov, ki so nam ga vsilili. Češ, če jim ne otežimo dovolj te poti, bo cela Afrika prišla k nam. S tem se ustvarja vtis, da sta le neprehodna pot do Evrope, da sta le Sahara in Mediteran tisto, kar večino Afričanov zadržuje stran od nje.

A kolikor poznam ljudi, ki so bili v podobnem položaju, tudi na vojnih območjih, je velikokrat težja že sama odločitev, ali ostati ali iti. In pot do Evrope, naj bo še tako dolga, je relativno kratka v primerjavi z življenjem, ki ga moraš preživeti, doma ali v tujini. Radi pozabljamo, da je pot beguncev do Slovenije samo prvo poglavje njihovega begunstva. Hecno je, da tudi eden sloganov turističnih vodnikov *Lonely Planet* pravi: Ko se odločite, da greste, je najtežji del poti že za vami.

A v resnici to ne velja le za turiste. Odločitev, ali ostati ali iti, je neizmerno težka, četudi včasih sploh ni odločitev, zlasti ko govorimo o ljudeh, ki so prisiljeni oditi zaradi vojne. Pa ne gre le za to, da bi se ti ljudje bali poti, še bolj gre za strah pred tem, kar jih čaka na koncu poti. Za pot lahko morda vsaj približno vedo, koliko naj bi trajala. Koliko bodo čakali, preden bodo lahko normalno zaživeli v novi domovini, pa nihče ne ve. Kako se bodo tam znašli, kako bodo sami pri sebi opravičili lastno odločitev, kako bodo opravili z domotožjem, kako bodo svojim rojenim otrokom opravičili, da so jih iztrgali iz domačega okolja, kako bodo nerodenim otrokom opravičili, da so jih rodili kot tujce. Vse te dileme so del begunske izkušnje, del njihove poti. In začetna ideja predstave *Rajzefiber* so bili prav ti trenutki odločitve. Hotel sem raziskati različne razloge, ki del moje družine, generacijo za generacijo, preseljujejo že več kot stoletje.

»A ti veš, da v družini moje mame že pet generacij ni nihče umrl tam, kjer se je rodil?« reče Saša v drami.

To so drobcí začetne ideje, ki so ostali raztreseni po končni različici besedila. Jaz sem po petih generacijah mamine družine prvi, ki živi v mestu, v katerem se je rodil, in o tem sem želel pisati.

Ko se enkrat premakneš, zares ne moreš vedeti, ali boš še kdaj spet stal na lastni zemlji, ali boš še kdaj sam svoj človek, svoboden in neodvisen, človek, ki bo imel svoj dom, ki bo imel svoj jaz. Boš še kdaj imel občutek, da si svoj na svojem? To je vprašanje, ki si ga zastavlja vsakdo, preden se odpravi na pot. V trenutku, ko se odloči za odhod, postane tujec in ostane tujec do konca življenja. Možnosti so seveda različne, ampak strah pred tem, da za vedno izgubiš občutek pripadnosti, je pri beguncih in migrantih vedno prisoten.

Po drugi strani pa ima druga generacija priseljencev, kar sem sam in je tudi Saša v drami *Rajzefiber*, drugačne probleme. Pripadniki prve generacije pridejo nekam z zavedanjem, da prihajajo kot tujci, in njihovo tujstvo je vsaj do neke mere izbrano, zato ga lažje sprejmejo. Drugače pa je, če se v tujstvo rodiš, če si tujec v lastni državi, v državi, ki je tvoja edina možna domovina. Pogosto zato pripadniki druge generacije težje sprejmejo svoje tujstvo kot njihovi starši. Težko namreč razumejo, zakaj naj bi bili drugačni, za-

kaj naj bi bili Pol Slovenci, Neslovenci ali kaj podobno žaljivega. In če ne govorimo o nas, potomcih priseljencev iz Bosne, če govorimo o potomcih Afričanov ali Azijcev, se ta drugačnost zavoljo drugačne barve kože vsiljuje tudi tretji, četrti generaciji. Ljudje, ki so na videz drugačni, se lahko povsem integrirajo, celo asimilirajo, ne more pa sin priseljenca iz Afrike postati predsednik slovenske domoljubne stranke, tako kot lahko to postane sin priseljenca iz Hrvaške.

Verjetno so vas že vabili v stranke. Bi vas zanimalo aktivno delovanje v politiki?

Niso me vabili, vsaj resno ne. Najbrž je moj odnos do strankarske politike dovolj jasno razbrati iz mojih besedil in javnih nastopov, da je vsem že vnaprej jasno, kakšen bi bil moj odgovor. Ali pa je jasno to, da za politiko nimam primernega značaja.

Kako sta si s teatrom?

Gledališče mi je zelo blizu, je neke vrste družinska zapuščina. Moj dedek je bil gledališki igralec, moja babica je delala v gledališču. A mi je hkrati gledališče tudi dovolj daleč, da nimam potrebe po popolnem nadzoru, zlahka sem le eden od soustvarjalcev v predstavi in to se mi zdi dobro, saj lahko tako moj tekst zaživi samosvoje, odrsko življenje.

Rajzefiber je v osnovi sicer bliže romanski literaturi kot sodobnemu gledališču, sploh sodobnemu slovenskemu gledališču, ki je bolj gledališče režiserjev in manj igralcev ter še najmanj piscev. Poleg tega je sodobno gledališče rado udarniško, moj tekst pa je tih. Gre za besedilo, ki skuša neke stvari premišljati, manj o njih kričati. V bistvu verjamem, da gledališče ni primeren prostor za kričanje.

Ker povsod kričimo?

Stalno in povsod kričimo in tudi zato se mi zdi, da mora umetnost odpirati prostor, v katerem lahko pozoveš ljudi, da v miru premislijo določene stvari skupaj s tabo. Počasi spodnaš njihova tla pod nogami, jih siliš, da malo drugače pogledajo na stvari. Tudi kot gledalec ali bralec najbolj uživam, če se mi zgori to, da me nekdo nekam nepričakovano zapelje, me zmede. Seveda pa je za to, da se to zgodi, bistveno, da me zgodba potegne, da me čustveno vplete.

Tako redko vidim, da bi kdo jokal v gledališču, razen mene, se na glas smejal, se skratka čustveno, intenzivno odzval. Kako je pri tem z vami?

Mene ni težko ne razjokati ne nasmejati, a zdi se mi, da ima naše gledališče rahel intelektualni zadržek do tega, da bi ljudi spravljalo v solze in smeh.

Ampak z gledališčem imate kot avtor dobre izkušnje?

Odlične izkušnje imam. Mare Bulc, Ivica Buljan, Aco Popovski, vsi so iz mojih tekstov

naredili resnično dobre gledališke predstave. In tudi režiserka Anica Tomić je iz *Rajzefibra* naredila zelo dobro predstavo. Vsakokrat sem v bistvu užival v tem, kako so se režiser in igralci poigrali z mojim besedilom, kam so ga v bistvu odpeljali.

Kako razumete emancipatorni potencial gledališča in filma?

Gledališča mi še ni uspelo v celoti razvozlati. Fascinantna se mi zdi polariziranost slovenskega gledališča; na eni strani komercialni teater z nepreglednimi množicami gledalcev, ki pa postaja vedno bolj zabavljaki, vedno bolj banalen. Vedno manj si upa v ta širni prostor vstopati z resnejšimi, družbeno angažiranimi predstavami.

Hkrati se institucionalno gledališče zapira samo vase. V njem negujemo svobodo, smo kritični, kričimo, dopuščamo različne poetike in politike. A to gledališče nagovarja vedno manjši krog ljudi, njegova družbena moč peša. Ta ostra polarizacija je po mojem problem, in ko sem pisal prvi dramski tekst, smo skušali malo zabrisati te meje.

Kako?

Ko smo skupaj s Sititeatrom ustvarjali predstavo *Tak si*, smo v žanru komedije načenjali aktualne družbene teme, želeli smo se dotakniti tudi ljudi, ki jih umetnost običajno obide, in to nam je uspelo. Zgodba, v kateri je glavni lik transvestit in ki v bistvu povsem resno govori o tegobah današnjega časa, je postala gledališka uspešnica s skoraj dvesto ponovitvami. Podobna je bila zgodba predstave *Čefurji raus!*, ki se je prodajala kot komedija, a ni bila le smešna. In ravno v manjših krajih po Sloveniji je sprožala najbolj zanimive reakcije ljudi, ki so prišli gledat komedijo, iz gledališča pa odhajali globoko pretreseni in zamišljeni.

Kakšnih likov ne bi mogli postaviti v svojo dramo?

Ne vem, ali obstajajo liki, ki jih ne bi mogel postaviti v dramo. Liki, za katere se ti na prvi pogled zdi, da o njih ne bi mogel pisati, so največkrat najbolj zanimivi.

Politika, ki je na oblasti?

Zakaj pa ne? Politik je maska, ki jo lahko počasi slačiš s človeka, ki se skriva pod njo. Vsak človek in s tem vsak politik je večplasten. Ni človeka, ki bi bil zgolj enoplasten. Mi smo seveda zbanalizirali politiko in politike, za nas so vsi preprosti, umazani, pokvarjeni in lažni. In to potem velja za celo pisano paletu ljudi, ki so se v Sloveniji šli politike.

Komu ste najbolj verjeli?

Ne vem, ali sem komu resno verjel. Sem človek dvoma. Zrastel sem v svetu, kjer politikom nisi smel verjeti. Politika je bila v osnovi laž. Ko je divjala vojna v Bosni, smo vsak dan po televiziji poslušali tri različne laži in poskušali iz njih stkati resnico, dokler nismo ugotovili,

da je to nemogoče, ker več laži še ne prinese resnice. A mi smo to lahko spoznali, saj smo imeli privilegij pogleda od zunaj, slovenskega pogleda, lahko smo razbrali laži; drugače pa je bilo z našimi sorodniki na Hrvaškem, v Bosni in Srbiji, ki so bili znotraj vojne, ujeti med našo in vašo laž. Oni niso mogli uzreti propagande, se ji ubraniti. Niso premogli pogleda od zunaj.

Srbska ali hrvaška propaganda tistega časa se nam lahko danes zdi skrajno butasta, lahko je smešno banalna, ampak ko te to bombardira deset in več let, začne delovati. Že ko ▶ začneš verjeti, da laž ni laž, temveč le pretiravanje, je lažnivec dosegel svoje. In ko srbski mediji ponavljajo, da se Srebrenica ni zgodila, ti pa si rečeš, dobro, malo pretiravajo, nekaj ljudi so že pobili, je število žrtev v tvoji glavi že prepolovljeno ali kar zdesetkano. Propaganda je opravila svoje.

V tem smislu to še kako deluje. In s tem sem odraščal, zato danes propagando zlahka prepoznavam in groza me je, da je vse še vedno isto. *Nova24TV* je vestna kopija Miloševićevih medijev. Sam sem se v literaturo v bistvu zatekel pred lažmi. V literaturi je bilo namreč jasno, da gre v celoti za laž, za izmišljijo, za avtorjevo dojemanje resnice, zato sem si tu lahko oddahnil. Bral sem laž in se skozi skušal približati resnici. V bistvu še danes raje kot v medijih resnico iščem v literaturi.

Tako kot meje ustavljajo čas, ga tudi literatura, to ji je nekako imanentno, potem lahko pridemo bliže tudi sedanjosti ...

No, nedavno sem bral novi roman Iana McEwana, ki je spretno pomešal preteklost in prihodnost, kar me je blazno zabavalo, to njegovo govorjenje o sedanjosti, s pomočjo preteklosti in prihodnosti hkrati. Jaz sicer o prihodnosti ne vem nič, lahko sicer ugibam, lahko predvidevam, a to nerad počnem.

Zdi se mi, da ljudje radi napovedujejo prihodnost, še najraje zato, da lahko čez deset let rečejo, saj sem vam rekel. Vsi bi bili radi Margaret Atwood, se mi zdi. A jaz sem od prihodnosti malo utrujen, priznam. Vseskozi je prisotna, ta prihodnost, vseskozi nam preti, vedno jo moraš nekako načrtovati, zato te vedno odmika od tukaj in zdaj. Dobro je, če se ti uspe malo ustaviti in prihodnost odmisлити. Hkrati je pa to nemogoče. V mislih življenje neprestano postavljaš na neko časovnico, razvrščaš in usklajuješ prihajajoče dogodke, vse v želji, da bi bilo neznanega vsaj v bližnji prihodnosti čim manj, da bi bilo vse čim bolj določeno, nobenih negotovosti, prosim, nobenih presenečenj. S tem seveda sebe hkrati pomirjaš in zamejuješ.

Podobno se nam trenutno dogaja tudi na širšem, družbenem planu. Ker nas je strah daljne prihodnosti, te negotovosti, ki jo prinaša, se trudimo, da bi se življenje v bližnji prihodnosti čim manj spremenilo. Nobenih presenečenj si ne želimo, sploh pa ne sprememb, dajte nam le še več tega, kar že imamo.

To je mantra srednjega sloja; ostati v svetu, takšnem, kakršen je, samo ne pod despot-sko roko, to je ta naš kapitalistični srednji razred ...

Dosegli smo zavidljivo stopnjo ugodja in po tistem se zavedamo, da ne moremo iti naprej, ker bo svet pregorel. Sprašujemo se torej le še to, kako ne izgubiti tega, kar imamo, kako ne pustiti nekemu, da bi prišel sem in nam to vzel. Tega nas je strah in ta strah je zelo destruktiven. Zasedli smo položaje, se zakoreninili, določili, kar je naše, postavili ograjice okoli tega in zdaj bi to radi branili. To je prvo znamenje bližajočega se propada.

Če pa pogledava z drugega konca palice, ljudje iz Afrike in z Bližnjega vzhoda, ki dobesedno priplavajo k nam, verjamejo v Evropo, pravzaprav edini verjamejo vanjo. Morda pa je treba skozi njihov pogled znova razumeti nekaj, na kar smo pozabili?

S tem, ko ljudje tvegajo svoje življenje, da pridejo k nam, nam izrekajo poklon, poklon temu, kar smo tukaj ustvarili. V Evropi sedimo na nečem, za kar se zdi njim vredno umreti, ustvarili smo najboljšega izmed vseh svetov in od daleč se to morda lažje vidi. Mi pa kot bi se ga nekako naveličali in bi zdaj to nenadoma porušili. Kot otrok smo, ki je sestavil prekrasen grad iz kock, pa je žalosten, ker se nima več s čim igrati. Rušiti nekaj tako veličastnega, kot je Evropa, je norost. Meni se je zdelo že Jugoslavije škoda, pa ni bila niti približno tako pravičen in urejen svet.

Milijoni ljudi prihajajo k nam, ker vedo, kako zelo slabši svetovi od našega obstajajo, mi pa smo to pozabili, pozabili smo, kakšni svetovi so tam zunaj. Jaz svoje evropejstvo najmočneje začutim v Aziji ali Južni Ameriki. Pravzaprav je dovolj že, da greš do Bosne in si pogledaš, kakšen svet je v današnjem času možen. Dvesto kilometrov stran od tod lahko vsak hitro uvidi, kaj vse ima v Evropski uniji, česar ljudje v Bosni nimajo.

Lahko pa v Bosni vidiš tudi strahovite posledice povojnih nacionalnih in verskih segregacij, dovolj je pogledati, kaj so naredili iz Sarajeva ...

Ljudem v Sarajevu sem pred leti govoril, kakšna je situacija v manjših mestih v okolici Sarajeva, pa mi niso hoteli verjeti. Ko sem jim pravil, da tam med razmazanom v gostilnah ne točijo alkohola, so mislili, da se šalim. Danes pa je v Sarajevu še slabše, kot je bilo takrat zunaj Sarajeva. A za to je krivo dejstvo, da se v Bosni vojna v resnici ni končala, le nadaljevala se je z drugimi sredstvi. In tako kot so zmagovalci po drugi svetovni vojni Evropo še dolga leta etnično čistili in uresničevali sanje poraženih nacistov, se ta proces tudi v Bosni vsa ta leta nadaljuje. Danes je Bosna še najbolj podobna Jugoslaviji. Bosna obstaja le v glavah Bosancev, ljudi, ki večino-

ma živijo zunaj Bosne in za katere v Sarajevu, Banjaluki ali Mostarju ni prostora, obstaja tudi kultura, ki ji lahko rečemo bosanska, a je povsem marginalizirana, države Bosne pa več ni. Multikulturalnosti, ki je bila značilna zanjo, ni. Enega mesta ni več v Bosni, ki bi bilo multikulturalno, kjer bi ena zraven druge sobivale različne verske skupnosti. Vsa mesta v Bosni so enonacionalna in mladi so popolnoma zastrupljeni z nacionalizmom.

Na začetku smo govorili o usodnosti odločitev. Živimo nekako življenje, sestavljeno tudi iz odločitev, ki jih nismo sprejeli, poti, ki smo se jim ognili.

Življenje je bolj zgodba neodločitev. Odločitve v življenju so v bistvu zelo redke, sploh tiste velike. Odločitve, ali se odseliti, ali imeti otroke in podobno. A večinoma so naša življenja zgodbe neodločitev, življenje se nam v največji meri zgodi. Stvari se nam zgodijo, nas nekam odpeljejo. Življenje največkrat samo sprejemamo. Za odločitev potrebuje človek izjemen pogum, ker je treba zanjo prevzeti odgovornost, sam pred sabo in pred vsemi, ki jih tvoja odločitev zadeva. Človek ni samostojno bitje, vsaka njegova odločitev vpliva na številne ljudi, rojene in tudi nerrojene.

S politiki se ljudje, se mi zdi, najlažje poistovetimo prav pri prelaganju odgovornosti. Tudi mi bi v zasebnem življenju pogosto radi sklicali kakšen referendum, se izločili iz odločanja. Ker živeti s posledicami svojih odločitev je težko in v tem je bistvo naše tragičnosti.

Koliko tragičnosti nosite v sebi?

(*SmeH.*) Malo, se imam kar lušno.

Se boste kdaj izselili iz Slovenije, tako kot naj bi se vaš Saša v predstavi?

Ne vem. Iz Slovenije rad odhajam, a se rad vanjo tudi vračam. Iskreno povedano še nisem odkril kraja, kjer bi si lahko zamislil enako udobno in prijetno življenje, kot ga živim v Ljubljani. Živim pa dokaj privilegirano življenje in tega se zelo dobro zavedam. In zavedam se, da ne bo nujno vedno tako.

Se vaši liki poznajo med seboj?

Vsi so nekje povezani, v nekem čudnem sorodstvu so. Vsi imajo v osnovi isto genetsko zasnovo. Govorijo o različnih momentih v mojem življenju, o različnem meniju. Moji liki so moji različni obrazi. Literaturo in gledališče vidim bolj kot postavljanje vprašanj kot pa odgovarjanje nanja. Nisem si odgovoril, ali gre Saša v London ali ne, ker si ne delam utvar, da se njegova zgodba konča tam, kjer se konča predstava. Ni konca zgodbe. Tako kot se zgodba o Marku Đorđiću ne konča pri njegovih osemnajstih letih, še njegovo odraščanje se ne konča takrat. Na vsakem koncu so zato samo nova vprašanja.

Katero vprašanje vas najbolj mika razvozlati, upam, da ne: kdo je kriv?

Ne, to vprašanje je zame skrajno preprosto in krivdo so krivcem v veliki meri tudi dokazali. A s tem še vedno nismo rešili vprašanja, zakaj. Zakaj človek v nekem trenutku preneha biti človek? Na to vprašanje ni odgovora. Ali pa je odgovorov toliko, kolikor nas je ljudi.

“ Odločitev, ali ostati ali iti, je neizmerno težka, četudi včasih sploh ni odločitev, zlasti ko govorimo o ljudeh, ki so prisiljeni oditi zaradi vojne. Pa ne gre le za to, da bi se ti ljudje bali poti, še bolj gre za strah pred tem, kar jih čaka na koncu te poti.

“ V Evropi sedimo na nečem, za kar se zdi njim [beguncem in migrantom] vredno umreti, ustvarili smo najboljšega izmed vseh svetov in od daleč se to morda lažje vidi. Mi pa kot bi se ga nekako naveličali in bi zdaj to nenadoma porušili.

“ Zdi se mi, da nas prav to čakanje [da se bo nekaj zgodilo] spreminja na slabše, da postajamo bolj sebični, bolj nastrojeni proti drugačnosti, bolj prestrašeni, previdni, zadržani. Tudi bolj jezni, se mi zdi, ampak ne jezni v pozitivnem smislu ...

● Prizor iz predstave Rajzefiber, ki je nastala v koprodukciji Prešemovega gledališča Kranj in Slovenskega ljudskega gledališča Celje. Foto Nada Žgank

